

Neznámý hybridní antoninianus Traiana Decia s „ženským motivem“

Zdeněk Petráň

Římský císař Traianus Decius (249–251) se narodil jako Gaius Messius Quintus (Valerianus?) Decius někdy okolo roku 190 poblíž pannonského města Sirmium (dnes Sremska Mitrovica v Chorvatsku) v bohaté rodině.¹ Mimo osobní schopnosti mu i ekonomické zázemí umožnilo, že se stal záhy senátorem i konzulem a tato rychlá kariéra mu také nejspíše umožnila se následně stát správcem provincií Přední Hispanie a Dolní Moesie.

Když začalo římskou říši jeho předchůdce Philippa I. (244–249) ze všech stran obkličovat několik vzdorocísařů, Traianus Decius údajně prozřetelně rozmluvil panovníkovi jeho abdikaci a po následném zlepšení vojenské situace byl jmenován vrchním vojenským velitelem v Panonii a Moesii. Z těchto území pak vyhnal gótské okupanty a stabilizoval situaci v tamních bouřících se římských armádách. Tato vojska jej také následně provolala císařem a utkala se s podstatně silnější vládní Philippovou armádou v září roku 249 u Verony. Philippus I. byl poražen a spolu se svým stejnojmenným synem zabit. Římský senát Deciovu proklamaci potvrdil a zahrnul četnými poctami včetně nového jména Traianus jako čestné připomenutí slavného jmenovce a předchůdce, který se k senátorům i občanům choval vždy s úctou. Traianus Decius si však z Traiana I. – jak čas následně ukázal – přebral především vlohy dobytelské.

Počátek své vlády tento císař zaměřil na vnitřní státní problémy. Jednalo se o krizi tradičních římských náboženství, na které se podílely početné monotheistické směry v čele s křesťanstvím. Křesťané sice ještě nebyli v této době nijak početní, jejich síla však byla ve výborné organizaci a tradiční uzavřenosti. Tyto vlastnosti typické pro organizace a společenství zahnána do opozice až ilegality dávaly křesťanům slušné podmínky pro další existenci i další rozvoj. Jejich totální odmítání stávajícího římského státního zřízení bylo pro Traiana Decia pochopitelně nepřijatelné a musel zakročit. Nešel však cestou některých svých předchůdců a nenařizoval křesťanům vzdát se své víry. Postupoval daleko promyšleněji: Nenutil občanům určitou církev, ale vydal přísný příkaz, aby si každý vybral pouze jedno jediné náboženství a to pak striktně praktikoval. Vybraní státní úředníci pak dodržování tohoto nařízení přísně kontrolovali. Na náboženských obřadech přítomným rozdávali potvrzení (byla nalezena v Egyptě) a tyto stvrzenky pak museli občané předkládat kontrolám. Kdo na tento systém nepřistoupil – a byli to především právě křesťané – byl popraven.

Tak se stal Traianus Decius v římskokatolickém pojetí jedním z „velkovýrobců“ mučedníků a následných křesťanských svatých. Jméno tohoto císaře se proto objevuje již v raně středověkých písemných pramenech, protože byl pro křesťanské autory zosobněním zla a krutosti. Zmiňuje ho například již první český kronikář *Kosmas*, kdy přirovnává Traiana Decia spolu s Neronem a Dioklecianem ke krvežíznivé povaze českého knížete a „bratrovraha“ Boleslava I., který byl „...bezbožný a násilný, krutější než Herodes, surovější než Nero, převyšující Decia nelidskostí zločinů, Diokleciana krvelačností...“.²

¹ GRANT, Michael: *Římští císařové*, Praha 2002, s. 174–177; PETRÁŇ, Zdeněk – FRIDRICHOVSKÝ, Jiří: *Encyklopedie římských císařů a císařoven z pohledu jejich mincí*, Praha 2008, s. 195–198.

² *Kosmova kronika*, Praha 1949, kap. 19, s. 41.

Traianovi Deciovi však záhy vyvstal nepřítel vnější, když Karpové vtrhli do provincie Dacia a zamrzlý Dunaj snadno překročili Gótové. Jeden jejich proud obklíčil thráckého místodržícího Tita Julia Priska, druhou část gótské armády vedenou vojevůdcem Knivou však zastavil správce obou Moesií a pozdější císař Trebonianus Gallus. Kniva se však obrátil do vnitrozemí a oblehl Nicopol ad Istrum. V této chvíli se Traianus Decius rozhodl proti všem vetřelcům rázně zakročit. Předal správu země zvláštnímu úřadu vedenému senátorem (a budoucím císařem) Publiem Liciniem Valeriánem a vyslal svého syna a nástupce Herennia Etruska s předvojem armády do Moesie, kam se za ním krátce na to sám vypravil. Vyhnal Knivu z Nicopole i Karpy z Dacie, při dalším pronásledování Gótů však nedaleko Beroe Augusta Traiana (dnes Stara Zagora v Chorvatsku) byl poražen. Stáhl se proto spolu se svými vojsky zpět k Dunaji. Následujícího roku se válečné štěstí opět přiklonilo na Deciovu stranu a začal tlačit spolu s Herenniim Etruskem Góty zpět na sever Balkánu. K rozhodující bitvě nakonec došlo v červenci roku 251 u Abrittu (Dobruďža). Traianus Decius zpočátku vítězil a zcela zničil část Knivova vojska, pak se však prý nechal vlákat do léčky (údajně zradou Treboniana Galla), ve které byl nejprve zabit jeho syn a pak i on sám spolu s většinou svých vojáků. Historik Sextus Aurelius Victor líčí Traiana Decia jako velkého muže i ve chvíli jeho konce. Uvádí, že: „...smrt obou Deciů byla slavná. Syn prý odvážně zápolil a padl v boji. Otec však rázně prohlásil, když ho zdrcení vojáci utěšovali mnoha slovy, že ztrátu jediného vojáka (myšlen jeho syn Herenius Etruscus) nepokládá za významnou. Obnovil tedy boj a padl prý rovněž v tvrdém zápase.“³

K doplnění těchto základních životopisných dat ještě dodejme, že manželkou Traiana Decia byla *Herennia Etruscilla*, která měla údajně pocházet z jednoho ze starořímských (etruských) rodů.⁴

Běžné Deciovy antoniniany⁵ jsou obvykle dobře zachované, i když relativně chudý výběr rubních námětů ilustrující především císařovy vojenské úspěchy (např. personifikace zpětně dobyté Dacie, Genius illyrských vojsk (GENIVS EXERCITVS ILLVRICIANI), slavné příjezdy císaře k armádám dokumentovaný mincovním opisem ADVENTVS či obecné zobrazení bohyň vítězství Victorie) poněkud snižuje jejich oblibu u sběratelů. Totéž se týká i vyskytujících se sestercii. Vzácně se lze setkat a dalšími menšími bronzovými nominály jako je dupondius a as. Významnou novinkou Deciova mincovnictví bylo zavedení zcela nového a sběratelsky velmi vzácného bronzového nominálu – dvousestercie.⁶

Výběr rubních témat většiny císařů je tradiční a objevují se zde především typická „mužská“ božstva či personifikace jaksi samozřejmě předpokládaná u udatného i rozvážného panovníka. Mince ražené pro císařovny pak obvykle nesou zase témata „ženská“ – většinou se jedná o bohyni Venuši (VENVS) s nejrůznějšími přídomky (CELESTIS = nebeská, VICTRIX = vítězná, GENETRIX = ploditelka), dále se např. setkáváme s manželkou hlavního z bohů Jupitera bohyní Junonou (IVNO REGINA) či bohyní plodnosti (CERES). Personifikace řádných římských ženských vlastností nejčastěji zastupuje Cudnost (PVDICITIA) nebo Plodnost

³ SEXTUS AURELIUS VICTOR: *Kniha o císařích. Řím po Marku Aureliovi*, Praha 1975, s. 241–241.

⁴ PETRÁŇ, Z. – FRIDRICHOVSKÝ, J.: *Encyklopedie*, s. 198–199.

⁵ MATTYNGLY, Herold – SYDENHAM, Edward – SUTHERLAND, C.H.V.: *The Roman Imperial Coinage* (dále jen RIC) vol. IV, part. III, London 1949, s. 107–150.

⁶ RIC, s. 116.

(FECVNDITAS). Některé náměty jsou společné pro oba císařské manžely, jako např. Svornost manželská (CONCORDIA). Většina dalších námětů jsou univerzální bez ohledu na pohlaví.⁷

V jedné soukromé sbírce se nachází antoninianus Traiana Decia s poněkud neobvyklým rubním námětem.

Řím – císařství, Traianus Decius (249–251), mincovna Řím, antoninianus

Av: poprsí císaře doprava s pancířem a paprskovou korunou,

opis: IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG

Rv: sedící Pudicitia doleva,

opis: PVDICITIA AVG

AR; 4,542 g; 22,65 x 23,37 mm; 7 h.

Lit.: RIC nezná.

Zosobnění Pudicitie na minci panovníka evidentně nepatří, protože jde výlučně o typickou „ženskou“ vlastnost bezpodmínečně předpokládanou u každé řádné římské manželky císařovny z toho nevyjímaje. Dalo by se tedy předpokládat, že se v tomto případě jedná o chybu ve správném výběru razidla v mincovně a jde tedy o tzv. hybridní ražbu. Jak ukazují soupisy těchto zvláštních druhů římských mincí této doby, nejedná se však o žádnou výjimku a nesprávné výběry rubních námětů se na řádné ražby v určitých obdobích, kdy polevila důslednost v mincovnách, občas dostávaly. Popisovaný typ však není bez bližšího vysvětlení mezi hybridní ražby v těchto soupisech zařazen a v podobné situaci jsou i mince dalších císařů, kde se objevuje „ženský“ námět Pudicitie jako např. u Herennia Etruska, Hostiliana, Treboniana Galla či Volusiana.⁸ Je typické, že se téměř vždy jedná o antiochijskou mincovnu.

⁷ KURZ, Karel: *Mince starověkého Řecka a Říma*, Praha 2006, s. 128–136; PETRÁŇ, Z. – FRIDRICHOVSKÝ, J.: *Encyklopedie*, s. 52–55.

⁸ RIC 158, s. 141; 196, s. 146; 88, s. 168 a 232–233, s. 185.

Z toho faktu zřejmě vyplývá úvaha starších numismatiků, že právě v syrské antiochijské mincovně nevládl tak přísný organizační pořádek, jako ve vzdálené hlavní mincovně v Římě a mohlo zde snáze docházet k vzájemně chybnému výběru obou razidel.⁹

Traianus Decius byl na svých ražbách – jak oprávněně očekávala veřejnost – propagován jako udatný, prozíravý, ale i laskavý a zbožný panovník se všemi dalšími tradičními vlastnosti předpokládanými u římského císaře. Propagovaná cudnost u imperátora, který trávil většinu svého života spíše na válečném poli, by však u běžných Římanů spíše vzbudila úsměv.

.....

Zdeněk Petráň, An unknown hybrid *antoninianus* struck under Traianus Decius with 'female image'

The Roman Emperor Traianus Decius (AD 249-251) was born about AD 190 near Sirmium in Pannonia. Under Philippus I (AD 244-249), he was appointed the army leader in Pannonia and Moesia. He expelled the army of the Gots out of there and his own army proclaimed him the Emperor for his military success. Crisis of the traditional Roman rites deepened during his rule and rising monotheistic bodies, Christians inclusive, have been oppressed by him. Many Christians have been executed at that time. The Emperor had to face numerous attacks of the Gots and he was killed while fighting them in AD 251 in the battle at Abrittum. Coins of Traianus Decius bear – with exception for traditional Deities and personification of the state cult – military motives mainly. There is a silver double-denarius (*antoninianus*) in a private collection, bearing image of the sitting Pudicitia (Purity), which was exclusively reserved for coins of the Empresses only. Such hybrid coins are not rare for that period, but there is no specimen of this type registered for Traianus Decius.

English by V. Novák

.....

Obrázek k recenzi článku

Tomáš Kleisner, Medaile Zikmunda Heimhausena od Franze Schegy
(text na straně 185–186).

Sbírka Národního muzea, Numismatické oddělení, inv. č. H5-186629,
foto Tomáš Kleisner.

.....

⁹ RIC, s. 113.